

«Βεζίρη μου...»

Αυτόγραφα διατάγματα του σουλτάνου Μαχμούτ Β΄

Στο βιβλίο αυτό δημοσιεύεται, σε μετάφραση από τα οθωμανικά τουρκικά, μια επιλογή εγγράφων από την ταξινομική σειρά αρχειακών καταχωρίσεων των αυτόγραφων διαταγμάτων (*hatt-i hümayûn*) του σουλτάνου Μαχμούτ Β΄ (1785-1839, β. 1808-1839) που χρονολογούνται στο 1821 και αφορούν την έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης. Όλα τα έγγραφα προέρχονται από το πρώην Οθωμανικό Αρχείο της Πρωθυπουργίας στην Κωνσταντινούπολη (*Başbakanlık Osmanlı Arşivi*), σήμερα Κρατικά Αρχεία της Προεδρίας της Τουρκικής Δημοκρατίας (*Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri*). Την αρχειακή αναζήτηση, επιλογή και μεταγραφή των εγγράφων πραγματοποίησε ο Σουκρού Ιλιτζάκ και τη μετάφραση στα ελληνικά έκανε ο Μοχάμαντ Σχαριάτ-Παναχί, με τη συνδρομή του Ηλία Κολοβού, ο οποίος τοποθέτησε τα σχόλια και είχε τη γενική επιμέλεια της έρευνας και δημοσίευσης. Πρόκειται για πηγές που μας επιτρέπουν να εξετάσουμε τα γεγονότα της έναρξης της Ελληνικής Επανάστασης από την οθωμανική πλευρά.¹

Στην εν λόγω σειρά ταξινομήθηκαν κατά κανόνα εισερχόμενα έγγραφα, στα οποία οι μεγάλοι βεζίρηδες ή οι τοποτηρητές τους σημείωναν με κόκκινη μελάνη τις εισηγήσεις τους προς τον σουλτάνο, κι αυτός στη συνέχεια πρόσθετε στην κεφαλίδα τα αυτόγραφα διατάγματά του –που έδωσαν ουσιαστικά και την ονομασία των εγγράφων–, γραμμένα επίσης με κόκκινη μελάνη. Συνήθως δεν φέρουν χρονολογία ούτε οι εισηγήσεις ούτε τα φερμάνια. Ωστόσο, έχει επισημανθεί πως τα αυτόγραφα διατάγματα του σουλτάνου Μαχμούτ Β΄ αποκαλύπτουν στοιχεία για τον ηθικό και διανοητικό κόσμο του, συναισθήματα, επιθυμίες, αλλά και αυταπάτες και απογοητεύσεις. Σ' ένα από τα αυτόγραφα που δημοσιεύονται εδώ (αρ.10β) σημειώνει χαρακτηριστικά: «Έχω αφήσει την άνεσή μου για να τοποθετώ τις διαταγές μου στην κεφαλίδα κάθε υπομνήματος και να απαντώ χωρίς καθυστέρηση». Τα τεκμήρια αυτά αποτελούν απαραίτητη πηγή προκειμένου να εξεταστεί η οθωμανική αντίδραση στην Ελληνική Επανάσταση στο ανώτατο επίπεδο της αυτοκρατορίας.²

1. Για την ανάγκη αυτή βλ. Loukos, *Some suggestions*.

2. Βλ. αναλυτικά Ilıcak, *A radical rethinking of empire*, 22· στα ελληνικά, Ilıcak, *Η οθωμανική πολιτική φιλοσοφία*. Βλ. επίσης Βισκαδούρος, *Οθωμανική Αυτοκρατορία και Ελληνική Επανάσταση*· Μοίρας, *Η Ελληνική Επανάσταση μέσα από τα μάτια των Οθωμανών*.

Διαλέξαμε τον τίτλο αυτού του βιβλίου με βάση το εξής επεισόδιο: Στις 11/23 Μαρτίου 1821, μετά το τέλος της προσευχής της Παρασκευής και κατά την επιστροφή της μεγαλοπρεπούς πομπής που συνόδευε τον σουλτάνο Μαχμούτ Β΄ στο παλάτι, οι υψηλόβαθμοι αξιωματούχοι της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας που είχαν συνεδριάσει την προηγούμενη, ο μεγάλος βεζίρης, ο σείχουλισλάμης, ο αγάς των γενιτσάρων και ο σύμβουλος του σουλτάνου Χαλέτ Εφέντης, ανακοίνωσαν στον Μαχμούτ Β΄ ότι το «μιλλέτι των Ρωμηών», το ελληνορθόδοξο γένος των υπηκόων του, είχε στασιάσει ενάντια στην εξουσία του, πλην ορισμένων εξαιρέσεων. Ο αυλικός χρονικογράφος Σανή-ζαντέ καταγράφει ότι η είδηση προκάλεσε την «οργή του σουλτάνου» (*gazab-i padişahane*), ο οποίος διέταξε επιτόπου τον αγά των γενιτσάρων να προχωρήσει αμέσως στη γενική σφαγή (*katl-i amm*) των Ελληνορθόδοξων, παραπέμποντας στον εξής στίχο στα περσικά προκειμένου να δικαιολογήσει την υπέρμετρη βία: «Οι σουλτάνοι που επιδιώκουν να επιτύχουν κάτι καλό χύνουν πολύ αίμα».

Όπως αποκαλύπτουν τα αυτόγραφα διατάγματα που δημοσιεύονται εδώ, η οργή του σουλτάνου ήταν το πρώτο βήμα για τη χάραξη και εφαρμογή μιας πολιτικής –αποτέλεσμα διαβουλεύσεων και διεργασιών στο ανώτατο επίπεδο της οθωμανικής εξουσίας– ώστε να αντιμετωπιστεί η έκρηξη της Ελληνικής Επανάστασης, και μάλιστα απέναντι στον φόβο να εξαπλωθεί στην έδρα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, την Κωνσταντινούπολη, όπως εξάλλου προέβλεπε και το «Μέγα Σχέδιο» της Φιλικής Εταιρείας. Δεν θα πρέπει, δηλαδή, μέσα από μια οριενταλιστική προσέγγιση να θεωρήσουμε ότι η αντίδραση των Οθωμανών έμεινε μόνο στο θυμικό. Τα τεκμήρια αποδεικνύουν ότι ο Μαχμούτ Β΄, αφήνοντας την άνεσή του και εμπλεκόμενος άμεσα στη λήψη αποφάσεων, επιχείρησε να αντιμετωπίσει την Επανάσταση αντιλαμβανόμενος ταυτόχρονα και την ανάγκη αλλαγών στην ίδια την Αυτοκρατορία. Η Ελληνική Επανάσταση, εντέλει, πρόσφερε στον σουλτάνο μια «κατάσταση έκτακτης ανάγκης» προκειμένου να καταλύσει τον παραδοσιακό συμβολιακό χαρακτήρα της οθωμανικής κοινωνίας, συγκεντρώνοντας την εξουσία σε έναν νέο μηχανισμό διακυβέρνησης που θα επιχειρηθεί να επιβληθεί κατά την περίοδο των μεταρρυθμίσεων του 19ου αιώνα. Ας πάρουμε όμως τα πράγματα από την αρχή...

«Εξώθησε το μιλλέτι των Ρωμηών να ξεσηκωθεί...»

*Η κήρυξη της Ελληνικής Επανάστασης από τον Αλέξανδρο Υψηλάντη
στις παραδουνάβιες ηγεμονίες*

Στις 22 Φεβρουαρίου/6 Μαρτίου 1821 ο Αλέξανδρος Υψηλάντης, γενικός έφορος ή επίτροπος της αρχής της Φιλικής Εταιρείας,³ φορώντας τη στολή του συνταγματάρχη της Ρωσικής Αυτοκρατορίας πέρασε με τη συνοδεία του τον ποταμό Προύθο και κατευθύνθηκε στο Ιάσιο της Μολδαβίας, όπου συναντήθηκε με τον βοεβόδα Μιχαήλ Σούτσο. Δυο μέρες αργότερα, στις 24 Φεβρουαρίου/8 Μαρτίου, εξέδωσε προκήρυξη «εις τὸ γενικὸν στρατόπεδον τοῦ Ἰασίου» με τίτλο «Μάχου ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος», κηρύττοντας την Ελληνική Επανάσταση: «Εἶναι καιρὸς νὰ ἀποτινάξωμεν τὸν ἀφόρητον τοῦτον Ζυγόν, νὰ ἐλευθερώσωμεν τὴν Πατρίδα, νὰ κρημνήσωμεν ἀπὸ τὰ νέφη τὴν ἡμισέληνον, διὰ νὰ ὑψώσωμεν τὸ σημεῖον δι' οὗ πάντα νικῶμεν: λέγω τὸν Σταυρὸν καὶ οὕτω νὰ ἐκδικήσωμεν τὴν Πατρίδα καὶ τὴν Ὀρθόδοξον ἡμῶν Πίστιν ἀπὸ τὴν ἀσεβῆ τῶν ἀσεβῶν Καταφρόνησιν».⁴

Η Φιλική Εταιρεία, η συνωμοτική οργάνωση που προετοίμασε την Ελληνική Επανάσταση, στη μυστική συνάντησή του Ισμαηλίου τον Οκτώβριο του 1820 είχε σχεδιάσει και αποφασίσει πως η Επανάσταση θα ξεσπάσει στην Πελοπόννησο την άνοιξη του 1821, με τη μετάβαση του Αλέξανδρου Υψηλάντη εκεί, μέσω Τεργέστης. Εντούτοις, λίγες μέρες πριν, ο Υψηλάντης άλλαξε τον αρχικό σχεδιασμό· έχει υποστηριχθεί ότι η είσοδος στις παραδουνάβιες ηγεμονίες ενεργοποιούσε έναν νέο άξονα εξέγερσης (Μολδοβλαχία-Κωνσταντινούπολη), με βάση ένα πιο «βαλκανικό» όραμα, που προσιδίαζε περισσότερο στον κόσμο των Φαναριωτών.⁵ Επιπλέον, στην επαναστατική προκήρυξη ο Υψηλάντης άφηνε να εννοηθεί ότι η Ρωσία θα ήταν σύμμαχος: «Κινηθῆτε, ὦ φίλοι, καὶ θέλετε ἰδῆ μίαν Κραταιᾶν δύναμιν νὰ ὑπερασπισθῆ τὰ δίκαιά μας!». Αναζητώντας υποστή-

---

3. Για τη Φιλική Εταιρεία βλ. Παναγιωτόπουλος, Η Φιλική Εταιρεία, όπου και βιβλιογραφία. Βλ. επίσης Μιχαηλάρης, *Οι Φιλικοί*. Για τον Αλέξανδρο Υψηλάντη βλ. Γιαννόπουλος, *Αλέξανδρος και Δημήτριος Υψηλάντης*.

4. Η προκήρυξη, γραμμένη από τον Γεώργιο Κοζάκη-Τυπάλδο, δημοσιεύεται σε αναπαραγωγή στην *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, ΙΒ', 23.

5. Για την αλλαγή του σχεδίου του Ισμαηλίου βλ. Παναγιωτόπουλος, Η έναρξη του αγώνα. Για τις υποθέσεις σχετικά με αυτή την αλλαγή βλ. Παναγιωτόπουλος, *Οι ελληνομολδαβοί αδελφοί*, 169.

ριξη στις παραδουνάβιες ηγεμονίες, ήδη στις 23 Φεβρουαρίου/7 Μαρτίου 1821 ο Υψηλάντης είχε εκδώσει επίσης προκήρυξη «πρὸς τὸ ἔθνος τῆς Μολδοβλαχίας», εγγυώμενος «πᾶσαν ἄνεσιν καὶ ἀσφάλειαν» ὑπὸ τη διοίκηση του Μιχαήλ Σούτσου, προστάτη «μετ’ ἐπιμελείας τῶν δικαιωμάτων τῆς πατρίδος σας». «Ἐὰν ὅμως, ἐκ περιστάσεως, τινὲς ἀπληπισμένοι Τοῦρκοι ἤθελαν ἔλθει εἰς τὸ ἔδαφός σας, μὴ φοβηθῆτε διόλου, διότι ἰσχυρὰ δύναμις εὐρίσκεται ἑτοιμῆ, διὰ τὰ τιμωρήσει τὴν τόλμη των».⁶ Καὶ στις 3/15 Μαρτίου 1821, ἔχοντας περάσει ἀπὸ τη Μολδαβία πρὸς τη Βλαχία, ἐξέδωσε καὶ νέα προκήρυξη πρὸς τὰ «τέκνα τῆς Δακίας», ἐννοώντας τοὺς Βλάχους, καλώντας καὶ αὐτοὺς νὰ ἀνακτῆσουν τὰ «ἱερά δικαιώματα», δηλαδή τὴν πολιτικὴ ἀνεξαρτησία τους.⁷

Στὰ οθωμανικὰ τεκμήρια που δημοσιεύονται ἐδῶ περιλαμβάνεται φερμάνι τοῦ σουλτάνου Μαχμούτ Β΄ που παρατίθεται συνοπτικὰ σε ὑπόμνημα τοῦ βαλῆ τῆς Ανατολίας Χατζή Εμπουμπεκίρ Σιντκή Πασά (αρ.13) καὶ ἀναφέρεται στὴν κήρυξη τῆς Ἐπανάστασης στις παραδουνάβιες ηγεμονίες. Ἐκδόθηκε στις 24 Μαρτίου/5 Ἀπριλίου 1821 καὶ κατ’ ἀρχὰς κάνει λόγο γιὰ τὴ συνωμοτικὴ προετοιμασία ἀπὸ πλευρὰς Φιλικῆς Ἐταιρείας: «Γιὰ πολλὰ χρόνια σιγὸβραζε στὸ μιλλέτι τῶν Ρωμηῶν»⁸ μὴ ἀκρῶς μυστικὴ στάση. Αὐτοὶ που ἔρρεπαν πρὸς τὴν προδοσία εἶχαν συνωμοτήσῃ ὥστε νὰ προκαλέσουν ἀναταραχὴ στὸ Ὑψηλὸ Κράτος, στὸ κράτος τοῦ προφήτη Μωάμεθ, καὶ νὰ σπεύρουν διχόνοια ἀνάμεσα στους μουσουλμάνους. Ἀλλὰ ὡς τότε δὲν εἶχαν βγῆι στὸ προσκήνιο». Ὡς πηγὴ πληροφορήσεως γιὰ τοὺς στόχους τῆς συνωμοσίας τὸ φερμάνι ἐπικαλεῖται ἔγγραφα που εἶχαν ὑποκλαπῆ ἀπὸ ἀξιωματοῦχους τῆς αυτοκρατορίας, χωρὶς νὰ διευκρινίζει πότε ακριβῶς εἶχαν ὑποκλαπῆ, τι εἶδους ἔγγραφα ἦταν, ποῖος τὰ μετέφρασε καὶ τι σημασία τοὺς ἀποδόθηκε. Θεωροῦμε ὅτι ἀνάμεσά τους βρισκόταν ὁπωσδήποτε ἡ προκήρυξη «Μάχου ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος», τῆς ὁποίας ἡ μετάφραση στὰ οθωμανικὰ τουρκικὰ ἀπόκειται στὰ οθωμανικὰ ἀρχεῖα στὴν Κωνσταντινούπολη.⁹

6. Φωτεινός, *Οἱ ἄθλοι*, 89-90.

7. Φωτεινός, *Οἱ ἄθλοι*, 92-94· Φιλήμων, *Δοκίμιον ἱστορικόν*, Β΄, 119-121.

8. Γιὰ τὴν πολυσημία τοῦ ὀρου *μιλλέτι*, με ἀρχικὴ σημασία «θρησκεία», βλ. ἀναλυτικὰ λήμμα Millet, *EI*² (M. Ursinus). Γιὰ τὸ μιλλέτι τῶν Ρωμηῶν, δηλαδή τὴν ἐλληνορθόδοξη κοινότητα ὑπὸ τὸν Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη, βλ. Konortas, *From Tâife to Millet*. Γιὰ τὴ νεωτερικὴ σημασία τοῦ ὀρου ὡς «ἔθνος» βλ. Karabıçak, *Ottoman attempts to define the rebels*. Πρβλ. Μοίρας, *Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση μέσα ἀπὸ τὰ μάτια τῶν Οθωμανῶν*, 97-99· Κολοβός-Μοίρας, *Παραδοσιακὰ λεξιλόγια, νεωτερικὰ περιεχόμενα*. Γιὰ τὴν «ἐπανάσταση» τὸ οθωμανικὸ πολιτικὸ λεξιλόγιο χρησιμοποίησε κυρίως τὸν ὀρο *fesâd*, που ἀποδίδουμε ἐδῶ ὡς *στάση*, ὅπως καὶ τοὺς ὀρους *fitne*, *isyân* καὶ *ihtilâl*.

9. HAT 40280-D. Σύμφωνα με τὸν Κωνσταντῖνο Οἰκονόμο, *Τὰ σωζόμενα φιλολογικὰ*, 370-371, ὁ βαλῆς τοῦ Βιδινίου Σεκίρ Πασάς εἶχε συλλάβῃ τὸν Φιλικὸ ἀπὸ τὰ Τρίκαλα Ἀριστείδη Παπὰ με ἐλληνικὰ γράμματα, μετὰξὺ τῶν ὁποίων ἐπιστολὴ τοῦ Ἀλέξανδρου Ὑψηλάντη πρὸς τὸν Μίλος

Το υπό συζήτηση φερμάνι του Μαχμούτ Β΄ ανάγει την απαρχή των γεγονότων στη Μολδοβλαχία στα επακόλουθα του θανάτου του βοεβόδα της Βλαχίας Αλέξανδρου Ν. Σούτσου, προσώπου-κλειδί στην ιστορία των Φαναριωτών, που χρονολογείται στις 18/30 ή 19/31 Ιανουαρίου 1821. Αφού αναχώρησε για την Ιταλία ο βοεβόδας Ιωάννης Καρατζάς τον Οκτώβριο του 1818, ύστερα από τη σύγκρουσή του με τον ισχυρό σύμβουλο του σουλτάνου Χαλέτ Εφέντη¹⁰ μέσω αλληλογραφίας, η Υψηλή Πύλη αναμόρφωσε το φαναριώτικο σύστημα με έναν κανουνναμέ (κανονισμό) που συντάχθηκε βάσει υπομνήματος του Αλέξανδρου Σούτσου, ο οποίος και διορίστηκε νέος βοεβόδας της Βλαχίας. Όπως είχε υποστηρίξει αυτός, αν τα σημαντικά αξιώματα των Φαναριωτών –και ειδικότερα οι θέσεις των ηγεμόνων της Μολδαβίας και της Βλαχίας και των δραγομάνων της Πύλης (*Divan Tercümânî*) και του Στόλου (*Donanma Tercümânî*)– δίνονταν σε προκαθορισμένες οικογένειες, άρα η άνοδός τους σ' αυτά ήταν δεδομένη, τότε δεν θα υπήρχε χώρος ώστε να εμπλέκονται σε μεταξύ τους έριδες ή να αναζητούν ξένη υποστήριξη. Προκειμένου να εισαγάγουν το νέο σύστημα και να διασφαλίσουν τις θέσεις τους, συνασπίστηκαν οι φαναριώτικες οικογένειες που βρίσκονταν εκείνη την περίοδο στην εξουσία: ο οίκος του βοεβόδα της Μολδαβίας Σκαρλάτου Καλλιμάχη, ο πρόσφατα διορισμένος βοεβόδας της Βλαχίας και εμπνευστής του σχεδίου Αλέξανδρος Σούτσος, ο δραγομάνος Μιχαήλ Σούτσος, απόγονος των Σούτσων, και ο οίκος των τριών αδελφών του αποθανόντος Αλέξανδρου Μουρούζη. Έτσι, η αποκαλούμενη «τετραρχία», ή αλλιώς «Τέσσερις Δυναστείες» (*hanedan-i erba'a*), απέκλειε τους υπόλοιπους φαναριώτικους οίκους, μεταξύ των οποίων –όπως αναφέρονται στον κανουνναμέ– οι οικογένειες Χαντζερή και Αργυροπούλου.¹¹

Ομπρένοβιτς «παρακινούσα πρὸς ἐπανάστασιν», τα οποία είχε αποστείλει στην Κωνσταντινούπολη και στις 15/27 Ιανουαρίου 1821 κλήθηκε να τα μεταφράσει ο μέγας δραγομάνος Ιωάννης Καλλιμάχης. Σε συνεννόηση με τον γαμπρό του Κωνσταντίνο Σούτσο, ο Καλλιμάχης μετέφρασε τα γράμματα «τόσον συνετώς» στον ελίτροπο και στον μυστικό σύμβουλο του σουλτάνου, μέσω του οποίου και στον ίδιο τον σουλτάνο, ώστε θεωρήθηκε ότι τα επαναστατικά αυτά φρονήματα ήταν «ὄμοια πρὸς τὰ τοῦ Ρήγα», «γελοῖα καὶ ἀνόητα». Ο Ιωάννης Φιλήμων, *Δοκίμιον ιστορικόν*, Β', 90-92, αναφέρει ότι ο Αριστείδης Παπάς είχε εξαφανίσει τα έγγραφα. Σύμφωνα εντούτοις με υπόμνημα του μουχαφίζη της Όρσοβας στον Δούναβη Αμπντουρραχίμ Πασά, με χρονολογία 12/24 Φεβρουαρίου 1821 (HAT 45963-D), στην ανάκριση ο Παπάς είχε ομολογήσει ότι του είχαν δοθεί οδηγίες και έγγραφα από τον Αλέξανδρο Υψηλάντη για τον Μίλος Ομπρένοβιτς στο Κισνόβι (Κισινάου), παρουσία Ρώσων στρατηγών και αξιωματικών. Βλ. Ilıcak, *A radical rethinking of empire*, 175-176. Βλ. επίσης Μοίρας, *Η Ελληνική Επανάσταση μέσα από τα μάτια των Οθωμανών*, 60-61.

10. Για τον Χαλέτ Εφέντη βλ. Ilıcak, *A radical rethinking of empire*, 50-52.

11. Για τον κανουνναμέ βλ. Σφυρόερας, *Ο Κανουνναμές του 1819*· Ilıcak, *A radical rethinking of empire*, 81-89. Επίσης βλ. Philliou, *Communities on the verge*.

Το ίδιο φερμάνι κάνει λόγο και για τους δύο πρωταγωνιστές των γεγονότων που ακολούθησαν τον θάνατο του Αλέξανδρου Σούτσου: τον «άπιστο Τοντορή», τον Θεόδωρο Βλαδιμηρέσκου/Tudor Vladimirescu, και τον Αλέξανδρο, «γιο του Υψηλάντη» (*İpsilandi'nin oğlu*), όπως συχνά αναφέρεται στα οθωμανικά έγγραφα, καθώς ο πατέρας του Κωνσταντίνος Υψηλάντης είχε διατελέσει βοεβόδας της Βλαχίας από το 1802 έως το 1806, όταν, με την έναρξη του ρωσοοθωμανικού πολέμου, αποστάτησε στη Ρωσία.

Ο Θεόδωρος Βλαδιμηρέσκου, ο οποίος τα προηγούμενα χρόνια είχε δημιουργήσει μια βάση ένοπλων υποστηρικτών του στη γενέτειρά του Μικρή ή Μαύρη Βλαχία (Ολτενία) παρακινούμενος «έπιτηδείως» και από τη Φιλική Εταιρεία,¹² σύμφωνα με το φερμάνι είχε φύγει από το Βουκουρέστι μαζί με τους ραγιαδες που είχε συγκεντρώσει εκεί, με σκοπό να ξεκινήσει σειρά ληστειών (*bagy ü zekânet*). Η αναχώρησή του, συνοδεύει του Φιλικού Γεωργάκη Ολύμπιου, χρονολογείται στις 17/29 Ιανουαρίου 1821. Σε προκήρυξη που εξέδωσε καλώντας στα όπλα εναντίον των «κλεπτών» αρχόντων, υποσχόταν μάλιστα τη δήμευση των περιουσιών τους «διά γενικήν ωφέλειαν», χωρίς εντούτοις να αμφισβητεί τον «κραταιό ήμών βασιλέα», τον σουλτάνο.¹³ Στη Μικρή ή Μαύρη Βλαχία συγκέντρωσε ισχυρή δύναμη ενόπλων με την οποία στη συνέχεια θα κινούνταν ώστε να επανέλθει στο Βουκουρέστι.

Παράλληλα, συνεχίζει το φερμάνι, «ο Αλέξανδρος –ο γιος του [Κωνσταντίνου] Υψηλάντη που είχε παλαιότερα διαφύγει στη Ρωσία– διέσχισε τον ποταμό Προύθο και κατέλαβε το Ιάσιο, εξωθώντας το μιλλέτι των Ρωμηών να ξεσηκωθεί. Εκεί, υποτάχθηκε σ' αυτόν ο βοεβόδας της Μολδαβίας [Μιχαήλ Σούτσος]. Εφόσον θα του δινόταν η ευκαιρία, [ο Αλέξανδρος Υψηλάντης] είχε την κακή πρόθεση να έρθει προς τα εδώ [διασχίζοντας τον Δούναβη] και να ποδοπατήσει τους μου-

12. Σύμφωνα με τον Φιλήμονα, *Δοκίμιον ιστορικών*, Β', 111-112, ο Θεόδωρος, ο οποίος υπέγραφε ως Βλαδιμηρέσκος επειδή είχε λάβει το παράσημο του Τάγματος του Αγίου Βλαδιμήρου στον πόλεμο των Ρώσων εναντίον των Οθωμανών το 1806, υπηρετούσε ως τοπικός οπλαρχηγός στη μεθόριο της Μικρής Βλαχίας επί ηγεμονίας Αλέξανδρου Σούτσου και είχε παρακινηθεί «έπιτηδείως» από τον Φιλικό Γεωργάκη Ολύμπιο ώστε να ξεσηκωθεί και να καταλάβει τις ηγεμονίες. Οι Πανδούροι (*Pandur*), στους οποίους στηρίχτηκε ο Βλαδιμηρέσκου, ήταν σώμα ελαφρού πεζικού που χρησιμοποιήθηκε αρχικά από τους Αψβούργους, ωστόσο στις παραδουνάβιες ηγεμονίες των αρχών του 19ου αιώνα είχαν μάλλον τον χαρακτήρα αρματολών. Για τους Πανδούρους βλ. Φιλήμων, *Δοκίμιον ιστορικών*, Β', 113. Για τον Βλαδιμηρέσκου βλ. Φωτεινός, *Οι άθλοι*, 59-60. Για τους αρματολούς γενικότερα βλ. Κοταρίδης, *Παραδοσιακή επανάσταση και Εικοσιένα*.

13. Την προκήρυξη του Βλαδιμηρέσκου δημοσιεύουν σε ελληνική μετάφραση ο Φωτεινός, *Οι άθλοι*, 63-64 και ο Φιλήμων, *Δοκίμιον ιστορικών*, Β', 305-306.

σουλμάνους», όπως εξάλλου αναφερόταν και στην προκήρυξη της Επανάστασης. Ας σημειωθεί ότι το βράδυ της 22ας Φεβρουαρίου/6ης Μαρτίου 1821, σε συνεννόηση με τον Μιχαήλ Σούτσο, το σώμα του Αλέξανδρου Υψηλάντη δολοφόνησε τους περίπου 30 μουσουλμάνους που βρίσκονταν στο Ιάσιο.¹⁴

Σύμφωνα με τον επίσημο Οθωμανό χρονικογράφο Σανή-ζαντέ, η είδηση της κήρυξης «στάσης» από το «μιλλέτι των Ρωμηών» στη Μολδοβλαχία έφτασε στην Υψηλή Πύλη στις 15 Τζεμαζιουλάχιρ 1236 (8/20 Μαρτίου 1821).¹⁵ Όπως αναφέρεται και στο φιρμάνι, μετά τη σύγκληση του Αυτοκρατορικού Συμβουλίου την Πέμπτη 18 Τζεμαζιουλάχιρ 1236 (11/23 Μαρτίου 1821) η Υψηλή Πύλη απευθύνθηκε στον Ρώσο πρέσβη στην Κωνσταντινούπολη Γρηγόριο Αλεξάντροβιτς Στρογκανώφ, ο οποίος «έδωσε επίσημη διαβεβαίωση ότι το ρωσικό κράτος δεν σχετιζόταν με κανέναν τρόπο και δεν ενέκρινε τη στάση που υποκινούνταν από τον προαναφερθέντα Αλέξανδρο [Υψηλάντη] και τους υποστηρικτές του», επιβεβαιώνοντας έτσι τη συνθήκη ειρήνης που ήταν σε ισχύ (Συνθήκη Βουκουρεστίου, 1812). Είναι γνωστό εξάλλου ότι, στο πλαίσιο των εργασιών του συνεδρίου της Ιεράς Συμμαχίας στο Λάιμπαχ, στις 14/26 Μαρτίου 1821 και ο τσάρος Αλέξανδρος Α΄ αποδοκίμασε τον Αλέξανδρο Υψηλάντη διαγράφοντάς τον μάλιστα από τους ρωσικούς στρατιωτικούς καταλόγους.¹⁶

Δημοσιεύουμε εδώ ένα υπόμνημα του Χατζή Σαλίχ Πασά, αναπληρωτή μεγάλου βεζίρη (αρ.9), που μεταφέρει στον σουλτάνο τα διαμειφθέντα σε άτυπη συνάντηση του Ρώσου πρέσβη – ύστερα από δικό του αίτημα– με τον ρεϊς εφέντη Χαμίτ Μπέη στην έπαυλη του τελευταίου στον Βόσπορο στις 22 Μαρτίου/ 3 Απριλίου 1821: Αφού επανέλαβε παλαιότερες δηλώσεις του ότι «η Ρωσία δεν έχει καμία ανάμειξη ούτε γνώση σχετικά με τη στάση στις δύο [παραδουνάβιες] ηγεμονίες», ο Στρογκανώφ ζήτησε να υποβάλει επισήμως τα διαπιστευτήριά του στον σουλτάνο (τελετή που είχε καθυστερήσει ο ίδιος τα προηγούμενα χρόνια), ώστε να καθυστερήσουν οι φήμες περί ρωσικής υποστήριξης στο κίνημα του Υψηλάντη που, σύμφωνα με δηλώσεις του, είχαν δημιουργήσει την εντύπωση ότι «ξέσπασε πόλεμος με τη Ρωσία και ότι ο Ρώσος πρέσβης στη Βασιλεύουσα [Κωνσταντινούπολη] απελάθηκε». Επιπλέον, ο Στρογκανώφ δήλωσε πως ενημέρωνε τους Ρώσους εμπόρους στην Κωνσταντινούπολη ότι δεν είχε κηρυχθεί πόλεμος, ενώ εμφανίζεται να διαμαρτύρεται στην Υψηλή Πύλη υποστηρίζοντας

14. Βλ. Φωτεινός, *Οι άθλοι*, 87-88.

15. *Şâni-zâde Târîhî*, 1072.

16. Βλ. αναλυτικά Αρς, *Ο Ιωάννης Καποδίστριας στη Ρωσία*, 251-262, όπου και για τον ρόλο του Ιωάννη Καποδίστρια.

ότι δεν είχαν σταλεί επαρκή στρατεύματα για την καταστολή του κινήματος: «Αν και ο γιος του Υψηλάντη [ο Αλέξανδρος Υψηλάντης] αρχικά είχε έρθει στη Μολδαβία με είκοσι ή τριάντα στρατιώτες, σύντομα συγκέντρωσε πολύ περισσότερους. Γιατί, λοιπόν, το Υψηλό Κράτος αντέδρασε νωχελικά; Το λέω αυτό επειδή θέλω το καλό του [του Υψηλού Κράτους]».

Απαντώντας διπλωματικά, ο ρεΐς εφέντης Χαμίτ Μπέης δεν αρνήθηκε μεν το ενδεχόμενο να κληθεί ο Στρογκανώφ να υποβάλει διαπιστευτήρια εφόσον το δεχτεί ο σουλτάνος, ωστόσο επισήμανε πως δεν συνηθίζεται σε καιρό ειρήνης να εκδίδονται ειδικά φερμάνια που διακηρύσσουν τη φιλία με τη Ρωσία, και πρόσθεσε: «Το Υψηλό Κράτος στρατολόγησε γρήγορα πολλούς στρατιώτες· είναι αρκετοί για να νικήσουν τους ληστές –με τη βοήθεια του Θεού–, αλλά εμείς συνεχίζουμε την προσπάθεια στρατολόγησης όλο και περισσότερων. Όπως είπε ο φίλος πρέσβης στην προηγούμενη συνάντησή μας, το κραταιό μιλλέτι του Ισλάμ θα ορθωθεί γεμάτο σφρίγος και δύναμη, καθώς οι φήμες για την εξέγερση των ληστών υπονοούν κίνημα του μιλλετιού [των Ρωμηών]. Συνεπώς θα πρέπει να υπάρχουν αμέτρητοι στρατιώτες, εκτός από τους τακτικούς, έτοιμοι να πάρουν τα όπλα. Ευελπιστούμε ότι η θεία Πρόνοια θα καταδικάσει σύντομα τους ληστές σε σφαγή και εξόντωση πέρα από κάθε προσδοκία. Ο φίλος πρέσβης λέει ότι ο γιος του Υψηλάντη [ο Αλέξανδρος Υψηλάντης] ήρθε στη Μολδαβία με είκοσι τριάντα στρατιώτες και σύντομα συγκέντρωσε πολύ περισσότερους. Ωστόσο, ακόμη κι αν φαίνεται έτσι, δεν είναι ακριβές. Αυτός ο ληστής πιθανώς είχε συνωμοτήσει εκ των προτέρων με τον άπιστο Μιχάλη [Μιχαήλ Σούτσο, βοεβόδα της Μολδαβίας] και είχαν προετοιμάσει τα στασιαστικά σχέδιά τους τριάντα μήνες πριν. Όταν αυτά αποκαλύφθηκαν, οι ληστές που είχαν συγκεντρώσει κρυφά από καιρό ενώθηκαν μαζί τους. Το ζήτημα προέκυψε ξαφνικά, εμφανίστηκε σαν αστραπή, και αναπόφευκτα χρειάστηκαν κάποιες μέρες ώστε το Υψηλό Κράτος να συγκεντρώσει και να οργανώσει τους μουσουλμάνους στρατιώτες. Όμως, όπως αναφέραμε νωρίτερα, οι ληστές θα νικηθούν γρήγορα, με τη θέληση του Θεού. Και είναι αναμφισβήτητο ότι όλα τα σχετικά σχόλια του πρέσβη διπλασιάζουν την ικανοποίησή μας, καθώς δείχνουν ειλικρινή και καλοπροαίρετα».

Περαιτέρω, ο ρεΐς εφέντης επισήμανε στον Στρογκανώφ: «Πληροφορηθήκαμε ότι μεταξύ των στρατιωτών που συγκεντρώθηκαν από τον γιο του Υψηλάντη [τον Αλέξανδρο Υψηλάντη] υπήρχαν Ρώσοι μηχανικοί και πολλοί άλλοι άνδρες που είχαν ντυθεί με στολές του τακτικού ρωσικού στρατού. Αν και το Υψηλό Κράτος τα αποδίδει όλα αυτά σε συνωμοσία από την πλευρά του συγκεκριμένου ληστή, ίσως θα ήταν αδύνατον να καθησυχάσουμε τους πάντες εντε-

λώς, όσο το γεγονός παραμένει. Πρώτα απ' όλα πρέπει η Ρωσία να απομακρύνει τέτοιου είδους στοιχεία, που συγκροτούν τη βάση της φημολογίας, ώστε εντέλει να αποκατασταθεί η καλή πίστη των ανθρώπων».

Το αυτόγραφο διάταγμα του Μαχμούτ Β' επί του υπομνήματος του Χατζή Σαλίχ Πασά τεκμηριώνει τη δυσπιστία του σουλτάνου απέναντι στη στάση της Ρωσίας: «Έλαβα γνώση των πρακτικών του [Αυτοκρατορικού] Συμβουλίου και των δηλώσεων του πρέσβη [Στρογκανώφ]. Ακόμη κι αν δεχτεί κανείς τον ισχυρισμό ότι ο Υψηλάντης υποκίνησε τους ληστές να ξεσηκωθούν χωρίς την ανάμειξη της Ρωσίας, από πού πήρε ο προδότης τούς μηχανικούς του και είκοσι κανόνια κι όλες αυτές τις στολές και τα χρήματα για να ντύσει τους ληστές με στολές στρατιωτών του τακτικού ρωσικού στρατού; Ποιος θα πιστέψει τον [Ρώσο] πρέσβη, που ισχυρίζεται ότι ήρθε ειρηνικά και με καλή πίστη στο Αυτοκρατορικό μας Συμβούλιο, από τη στιγμή που είναι γνωστό σε όλους ότι οι άπιστοι που επιτέθηκαν για να κυριεύσουν το Γαλάτσι ήταν ντυμένοι με στολές του τακτικού ρωσικού στρατού; Είναι καθαρή συνωμοσία από την πλευρά του πρέσβη, ο οποίος, συνειδητοποιώντας ότι στην κοινότητα των πιστών του Μωάμεθ έχει αναπτυχθεί αίσθημα φιλίας και ενότητας που θα ενισχυθεί περαιτέρω – με τη δύναμη του Θεού–, έρχεται τώρα στο Συμβούλιο επιδιώκοντας να ανακόψει τον ζήλο των μουσουλμάνων και να κάνει τους πάντες να ερμηνεύσουν την επίσκεψή του διαφορετικά – άρα να σπείρει διχόνοια ανάμεσα στους μουσουλμάνους. Ας μη δώσει ο Θεός! Το Υψηλό Κράτος δεν θα πρέπει σε καμία περίπτωση να φανεί καθησυχασμένο και τα αιτήματα του πρέσβη θα πρέπει να απαντηθούν διά της πειθούς, αφού ο ίδιος επισήμως δηλώνει ότι δεν είμαστε σε πόλεμο. Το θέμα να συζητηθεί στο Αυτοκρατορικό Συμβούλιο και η απάντηση να δοθεί σε οποιαδήποτε μορφή θεωρηθεί κατάλληλη».¹⁷

Το φερμάνι του σουλτάνου με το οποίο ξεκινήσαμε τη συζήτηση (αρ.13) καταλήγει στην ευχή: «Με τη δύναμη του Θεού –δόξα στον Ύψιστο–, που προστάτεψε την πίστη και το *δοβλέτι* του προφήτη Μωάμεθ και το κραταιό *μιλλέτι* του Ισλάμ για πάνω από χίλια διακόσια χρόνια, και με την πνευματική καθοδήγηση του Κυρίου μας Μωάμεθ, του τελευταίου των Προφητών –ας Τον ευλογεί ο Θεός και ας Του χαρίσει σωτηρία–, λαμβάνονται τα αναγκαία μέτρα προκειμένου να τερματιστεί η στάση και η αναταραχή». Επιπλέον, απαριθμούνται τα συγκεκριμένα στρατιωτικά μέτρα που αποφασίστηκαν έναντι της κήρυξης της Επανάστασης από τον Αλέξανδρο Υψηλάντη στις παραδουνάβιες ηγεμονίες: ενίσχυση των

17. Για την πεποίθηση των Οθωμανών σχετικά με την εμπλοκή της Ρωσίας στην Ελληνική Επανάσταση βλ. αναλυτικά Ilıcak, A radical rethinking of empire, 171-179.

αυτοκρατορικών φρουρίων κατά μήκος του Δούναβη· διορισμός του μουχαφί-ζη της Βραΐλας Μπερκόφτσαλη Γιουσούφ Πασά ως σερασκέρη επιφορτισμέ-νου με την εξολόθρευση των «ληστών» – με ενισχύσεις από τη Ρούμελη και την Ανατολία¹⁸ τέλος, εντολή στον παραλήπτη του φερμανιού Χατζή Εμπουμπεκίρ Σιντκή Πασά, βαλή της Ανατολίας, να συγκεντρώσει όσο το δυνατόν περισσό-τερους ιππείς και στρατιώτες πεζικού από τα σαντζάκια Κιουτάχειας και Εσκή Σεχίρ προκειμένου να αναλάβει την υπεράσπιση του Μπαμπαντάγ στον Δούναβη.

Ακόμη, δημοσιεύεται εδώ το υπόμνημα που απέστειλαν στις 4/16 Μαρτίου 1821 στον Μεχμέτ Σελίμ Πασά, βαλή της Σιλίστριας (αρ.2), οι Κωνσταντίνος Νέγρης και Στεφανάκης (Στέφανος) Βογορίδης, οι δύο καϊμμακάμηδες του βοεβόδα της Βλαχίας Σκαρλάτου Καλλιμάχη, νεοδιορισθέντος (στις 2/14 Φεβρουαρίου 1821) στη θέση του αποθανόντος Αλέξανδρου Σούτσου.¹⁹ Σύμφωνα με το υπόμνημα, τρεις μέρες μετά τον διορισμό του Καλλιμάχη έφτασαν στην Κωνσταντινούπολη τα νέα για τους «ληστές» στη Μαύρη Βλαχία (Ολτενία), δηλαδή για το κίνη-μα του Θεόδωρου Βλαδιμηρέσκου. Οι καϊμμακάμηδες αναχώρησαν από την Κωνσταντινούπολη κάποιες μέρες αργότερα, έχοντας μαζί τους διατάγματα προς τον πασά της Σιλίστριας με οδηγίες για τη συγκέντρωση δυνάμεων και την καταστολή του κινήματος. Όπως εξηγούν στο υπόμνημα, όταν έφτασαν στο Βουκουρέστι, στις 26 Φεβρουαρίου/10 Μαρτίου 1821,²⁰ ύστερα από συνεννό-ηση με τον διοικητή των μουσουλμανικών δυνάμεων δέχτηκαν το αίτημα των

18. Η οθωμανική διοίκηση χρησιμοποιούσε τον όρο *Ρούμελη* για να αναφερθεί στο εγιαλέτι που περιλάμβανε ένα μεγάλο τμήμα των Βαλκανίων. Το νοτιότερο τμήμα του ήταν το σαντζάκι του Ευρίπου, δηλαδή η Στερεά Ελλάδα, που στην ελληνική βιβλιογραφία καθιερώθηκε ως Ρούμελη. Στο παρόν βιβλίο ως Ρούμελη αναφέρεται όλο το εγιαλέτι της Ρούμελης, και όχι η σημερινή Στερεά Ελλάδα. Στην άλλη όχθη του Αιγαίου, το μεγαλύτερο τμήμα της Μικράς Ασίας αποτελούσε το εγιαλέτι της Ανατολίας.

19. Χάρη στην εύνοια του Χαλέτ Εφέντη, ισχυρού συμβούλου του σουλτάνου, στις 11 Τζε-μαζιουλέββελ 1236 (2/14 Φεβρουαρίου 1821) ο Σκαρλάτος Καλλιμάχης διορίστηκε βοεβό-δας της Βλαχίας. Για τη χρονολόγηση του διορισμού του Καλλιμάχη Μπέη-ζαντέ Σαρή Μπέη ή Σκαρλάτου Βοεβόδα και εν συνεχεία τον διορισμό του Στεφανάκη Μαυροκορδά-του –όπως τον αναφέρει ο Σανή-ζαντέ– ως καϊμμακάμη του βλ. *Şâni-zâde Târîhî*, 1047. Για τον διορισμό του ποστέλνικου Κωνσταντίνου Νέγρη και του χατμάνου Στέφανου Βογορί-δη βλ. επίσης Φωτεινός, *Οι άθλοι*, 58, 83. Για τον Στέφανο Βογορίδη, ο οποίος μετά την Ελ-ληνική Επανάσταση διορίστηκε από τον σουλτάνο κυβερνήτης της Ηγεμονίας της Σάμου, βλ. Philliou, *Breaking the Tetrarchia and saving the Kaymakam*. Για τη μυστική δηλητη-ρίαση και το τέλος του Σκαρλάτου Καλλιμάχη στην εξορία στην Μπόλου της Βιθυνίας βλ. παρακάτω, σελ. 294-297 (έγγραφο αρ.57).

20. Βλ. Φωτεινός, *Οι άθλοι*, 83 και Φιλήμων, *Δοκίμιον ιστορικών*, Β', 96-97.

βογιάρων²¹ να καθυστερήσει η αποστολή στρατευμάτων στη Μαύρη Βλαχία, ούτως ώστε να ευοδωθούν οι προσπάθειες των ίδιων των βογιάρων να διαπραγματευτούν με τους «ληστές» στην Κραιόβα, πρωτεύουσα της Ολτενίας. Εκεί, όπως γνωρίζουμε από τις ελληνικές πηγές, για να «καθυσηχάση» τον Βλαδιμηρέσκου είχε μεταβεί ο Φιλικός, βόρνικος Κωνσταντίνος Σαμουρκάσης, ο οποίος μετά την άφιξη των καϊμμακάμηδων επέστρεψε στο Βουκουρέστι. Στο Διβάνι, το συμβούλιο του Βουκουρεστίου, ο Σαμουρκάσης είχε υποσχεθεί «τήν καθησύχασιν τών πραγμάτων άνευ αίματοχυσίας».²²

Στη συνέχεια, ωστόσο, οι δύο καϊμμακάμηδες αναφέρουν ότι έλαβαν τα νέα της «επιδρομής» σε βάρος μουσουλμάνων στρατιωτικών και εμπόρων στο λιμάνι του Γαλατσιού· πρόκειται για τη θεωρούμενη ως πρώτη μάχη της Επανάστασης, μια μέρα πριν διαβεί τον Προύθο ο Αλέξανδρος Υψηλάντης – είχε σχεδιαστεί ύστερα από μυστικές εντολές του.²³ Την επιθετική αυτή ενέργεια, όπως προκύπτει από το έγγραφο που δημοσιεύεται εδώ, οι καϊμμακάμηδες την απέδωσαν στους «ληστές», δηλαδή τον Βλαδιμηρέσκου. Και ακολούθως δηλώνουν ότι πληροφορήθηκαν και τα «φρικτά νέα» για την εισβολή του Υψηλάντη από τη Ρωσία με 17.000 στρατιώτες – σύμφωνα με τις αρχικές φήμες – σε συμμαχία με τον βοεβόδα της Μολδαβίας Μιχαήλ Σούτσο, καθώς και για την προώθησή του στη Φωξάνη με σκοπό να επιτεθεί στη Βλαχία. Από το Ιάσιο, με τις δυνάμεις που συγκέντρωνε επιτόπου, ο Υψηλάντης είχε ξεκινήσει για το Βουκουρέστι στις 1/13 Μαρτίου 1821.

Σε «δυσμενή θέση» στο απειλούμενο Βουκουρέστι, οι δύο καϊμμακάμηδες περιγράφουν αναλυτικά τον τρόπο με τον οποίο κινήθηκαν: σχεδόν «ώρα με την ώρα» έγραφαν τα νεότερα στον Σκαρλάτο Καλλιμάχη στην Κωνσταντινούπολη²⁴ και παράλληλα προσπαθούσαν να συγκρατήσουν τους βογιάρους και τον τοπικό πληθυσμό από το να εγκαταλείψουν το Βουκουρέστι υπό τον φόβο της οθωμανικής στρατιωτικής επέμβασης.²⁵ Κι όταν έφτασαν διατάγματα από την Κωνσταντινούπολη για στρατιωτική κινητοποίηση, τα προώθησαν αμέσως στον Μεχμέτ Σελίμ Πασά της Σιλίστριας. Σ' αυτή τη φάση, αναφέρουν, ήταν «αδύνατον να σβήσουμε τη φλόγα της αναταραχής»· παρότι είχαν πληροφορηθεί πως ο Αλέξανδρος Υψηλάντης δεν είχε μαζί του 17.000 αλλά μόνο 6.000 άνδρες, στο Ιάσιο φημολογούνταν

21. Τοπική χριστιανική ελίτ Βλάχων και Μολδαβών γαιοκτημόνων.

22. Βλ. παρακάτω, σελ. 108, σημ. 15.

23. Βλ. παρακάτω, σελ. 109, σημ. 16.

24. Βλ. παρακάτω, σελ. 109, σημ. 17.

25. Βλ. παρακάτω, σελ. 109, σημ. 18.

ότι θα τον ακολουθούσαν οι ρωσικές δυνάμεις. Συνεπώς, κατέληγαν στην άποψη πως «η στάση αυτή δεν μοιάζει με ληστρική επιδρομή, αλλά πρόκειται ασφαλώς για συνωμοσία που εξυφάνθηκε εκ των προτέρων», υπονοώντας μάλλον ρωσικό δάκτυλο, και ζητούσαν την επέμβαση του Μεχμέτ Σελίμ Πασά.²⁶

Από υπόμνημα του Ντερβίς Μουσταφά Πασά του Βιδινίου που χρονολογούμε λίγο μετά τις 9/21 Μαρτίου 1821 (αρ.3) προκύπτει ότι υπόμνημα πανομοιότυπο με αυτό που είχε σταλεί στη Σιλίστρια έλαβε και ο ίδιος από τους καίμυμακάμηδες του Καλλιμάχη, προκειμένου να ενημερωθεί για τα τεκταινόμενα· μαζί τού έστειλαν και το αυτοκρατορικό διάταγμα που τον διέταζε να προβεί –όπως και οι άλλοι διοικητές των φρουριών του Δούναβη– στη συγκέντρωση δυνάμεων και την καταστολή του κινήματος του Υψηλάντη.²⁷ Επιπλέον, ο Ντερβίς Μουσταφά Πασάς ενημερώνει ότι ο Βλαδιμηρέσκου είχε αφήσει κάποιους στρατιώτες στην Κραϊόβα και είχε αναχωρήσει επικεφαλής δύναμης «ληστών» για το Βουκουρέστι.²⁸ Στη συνέχεια αναλύει τη στρατηγική σημασία του Βιδινίου και της συνοριακής γραμμής (*serhaddât-ı hâkâniyye*) που επέβλεπε, ζητώντας μάλιστα περαιτέρω ενισχύσεις σε άνδρες και δημητριακά, πριν αναλάβει στρατιωτική δράση πέραν του Δούναβη.

Το αυτόγραφο διάταγμα του σουλτάνου επί του υπομνήματος του Ντερβίς Μουσταφά Πασά καταδεικνύει την πεποίθησή του ότι, παρά τις διαβεβαιώσεις Στρογκανώφ, οι Ρώσοι θα κήρυτταν τον πόλεμο στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, η οποία, καθώς δεν είχε τακτικό στρατό στις ηγεμονίες, όφειλε συνεπώς να κηρύξει γενική επιστράτευση ελπίζοντας στη συγκέντρωση στρατιωτών με το δέλεαρ της λεηλασίας.²⁹ «Έχω την προαίσθηση ότι αυτές οι εξελίξεις σύντομα θα οδηγήσουν σε πόλεμο, παρόλο που ο πρέσβης [Στρογκανώφ] έχει διαβεβαιώσει

26. Σύμφωνα με τον Φιλήμονα, *Δοκίμιον ιστορικόν*, Β', 98, οι άρχοντες «ἀπεφάσισαν ἐν συμβουλίῳ, ἵνα ἀποστείλωσι τῇ πύλῃ καὶ ἐπικαλεσθῶσι τὴν στρατιωτικὴν συνδρομὴν τῶν κατὰ τὴν ἀπέναντι ὄχθην τοῦ ποταμοῦ φρουριῶν». Ο Μεχμέτ Σελίμ Πασάς ενημερώθηκε ωστόσο στη συνέχεια από την Υψηλή Πύλη ότι δεν θα έπρεπε να τους εμπιστευτεί. Βλ. παρακάτω, σελ. 31.

27. Τα διατάγματα χρονολογούνταν στις 16 Τζεμαζιουλέββελ 1236 (7/19 Φεβρουαρίου 1821). Βλ. *Şâni-zâde Târîhi*, 1047.

28. Βλ. παρακάτω, σελ. 112, σημ. 22.

29. Γενική επιστράτευση (*nefir-i 'amm*) σήμαινε έκτακτη στρατολόγηση κυρίως αγροτών, οι οποίοι μισθοδοτούνταν από την κοινότητά τους ή από τους κατοίκους της περιοχής στην οποία αποστέλλονταν. Αυτό αποτελούσε μια λύση φθηνή, αλλά όχι απαραίτητα επαρκή από στρατιωτική άποψη. Το κίνητρο των επίστρατων ώστε να συμμετάσχουν στις εκστρατείες ήταν η λαφυραγώγηση· σε περίπτωση που δεν ήταν δυνατή, συχνά λιποτακτούσαν παρά τις περί του αντιθέτου εντολές.

ότι η Ρωσία δεν έχει καμία ανάμειξη στην υπόθεση προς το παρόν. Κάθε φορά που ξεσπά ένας πόλεμος, οι βογιάροι της Βλαχίας και της Μολδαβίας δέχονται τους Ρώσους στρατιώτες στα εδάφη τους, τους προμηθεύουν δημητριακά και τους περιθάλλουν. Μόλις αντιληφθούν μια ευκαιρία οι Ρώσοι, με κάποια πρόφαση θα εγκαταστήσουν στρατεύματα στη Βλαχία και τη Μολδαβία. Αν πρόκειται να στείλουμε τότε τους στρατιώτες μας, θα είναι ανώφελο, καθώς θα τρομοκρατηθούν από τους Ρώσους στρατιώτες. Έχω τη γνώμη ότι πρέπει να εκδοθούν φερμάνια για γενική επιστράτευση στη Ρούμελη, που θα καλούν για τιμωρία των επαναστατών ραγιάδων στη Βλαχία και τη Μολδαβία, χωρίς όμως να καλλιεργούν φήμες για ρωσική στρατιωτική επέμβαση. Πιστεύω ακόμη πως πρέπει να σταλούν φερμάνια στη Σιλίστρια, τη Βραϊλα, το Ρουστσούκι και το Βιδίνι και στη συνέχεια οι μουχαφίζηδες της Βραϊλας και του Βιδινίου να διορίσουν διοικητές, όπως απαιτεί η κατάσταση, και να επιτεθούν στις δύο ηγεμονίες. Αν γίνουν όλα αυτά, μπορούμε να περιμένουμε πως θα συγκεντρωθούν πολλοί άνδρες αποβλέποντας και σε προσωπικά οφέλη. Αυτή είναι η άποψή μου, ωστόσο επιφυλάσσομαι πριν εκδώσω κατηγορηματική διαταγή. Να συγκληθεί το Αυτοκρατορικό Συμβούλιο στην Πύλη του [μεγάλου] μουφτή [Γιασιντζή-ζαντέ Αμπντουλβεχχάπ Εφέντη], με τη συμμετοχή και του Σεγιντά Εφέντη, ναζίρη των Πυριτιδοποιείων, και να μείνουν εντελώς μυστικές οι διαβουλεύσεις. Να εξεταστεί το ζήτημα σε βάθος και να μου ανακοινωθεί η απόφαση».

Το Αυτοκρατορικό Συμβούλιο συγκλήθηκε στις 22 Μαρτίου/3 Απριλίου 1821 και, σύμφωνα με τον Σανή-ζαντέ, εντέλει προέκρινε οργανωμένη στρατιωτική επέμβαση και γενική επιστράτευση την 1η Ρετζέπ 1236 (23 Μαρτίου/4 Απριλίου 1821) εκδόθηκαν διατάγματα προς τον Ντερβίς Μουσταφά Πασά του Βιδινίου και τον Μεχμέτ Σελίμ Πασά της Σιλίστριας προκειμένου να συνδράμουν με στρατεύματα τον Μπερκόφτσαλη Γιουσούφ Πασά, που διοριζόταν σερασκέρης. Επιπλέον, την ίδια μέρα, ύστερα από διαβούλευση με την Υψηλή Πύλη συμφώνησε ο αγάς των γενιτσάρων να αποσταλούν 5.000 άνδρες στο Μπαμπαντάγ και στις παραδουνάβιες ηγεμονίες, που θα χρηματοδοτούνταν από τις γενιτσαρικές μονάδες των συντεχνιών που δεν θα ακολουθούσαν στην εκστρατεία, με 50 γρόσια ανά άνδρα, ενώ το μερίδιο του θησαυροφυλακίου ήταν 100 γρόσια ανά άνδρα.³⁰ Είναι ενδεικτικό ότι η αποστολή γενιτσάρων αποτέλεσε την τελευταία επιλογή.³¹

30. Βλ. *Şâni-zâde Târihi*, 1096 και 1098-1099, όπου δημοσιεύεται το φερμάνι που απολύθηκε προς τον αγά των γενιτσάρων. Βλ. και παρακάτω, έγγραφο αρ.8 (σελ. 129-133).

31. Για τους γενιτσαρους στην Ελληνική Επανάσταση βλ. αναλυτικά Ilıcak, *A radical rethinking of empire*, 203-286.

Στο μεταξύ, έχοντας καταλάβει την Κραϊόβα από τις 1/12 Μαρτίου 1821, ο Βλαδιμηρέσκου εισήλθε στο Βουκουρέστι στις 18/30 Μαρτίου. Καθώς είχε αντιληφθεί ότι η στρατιωτική δύναμη του Αλέξανδρου Υψηλάντη ήταν περιορισμένη και μάλιστα χωρίς ρωσική στήριξη, άρχισε μυστική αλληλογραφία με τους αξιωματούχους των γύρω φρουρίων.³² Την «άνταπόκρισίν» του με τους πασάδες του Δούναβη επιβεβαιώνει υπόμνημα (αρ.11) που απέστειλε στις 25 Μαρτίου/6 Απριλίου 1821 στην Υψηλή Πύλη ο Σεγίτ Ισμαήλ Χακκή Πασάς, μουχαφίζης του Γιούργεβου (*Yergözi*, σημ. Giurgiu), μεταφέροντας το περιεχόμενο δύο επιστολών του «ληστή Τουντόρ», γραμμένων στα ρουμανικά και σταλμένων από αγγελιοφόρο του – το είχε πληροφορηθεί από τους καϊμμακάμηδες των ηγεμονιών, που γνωρίζουμε ότι τότε είχαν καταφύγει στο Βιδίνι. Στις επιστολές αυτές ο Βλαδιμηρέσκου δικαιολογούσε το κίνημά του υποστηρίζοντας ότι είχε πρόθεση «να καταπολεμήσει τους νεωτερισμούς και την καταπίεση που είχε επιβαρύνει τους φτωχούς». Υιοθετούσε δηλαδή την παραδοσιακή πολιτική ορολογία των εξεγέρσεων στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, και ειδικότερα την ορολογία εναντίον των μεταρρυθμίσεων που είχαν ξεκινήσει από την εποχή του σουλτάνου Σελίμ Γ'.³³ Δεδομένης όμως της χρονικής σύμπτωσης με το κίνημα του Υψηλάντη, ο οποίος ήταν έτοιμος να εισέλθει στο Βουκουρέστι «σε δύο μέρες» με σκοπό τη «στάση», έσπευδε να διαχωρίσει τη θέση του ώστε να μην προκαλέσει την οργή του Υψηλού Κράτους. Σύμφωνα με το υπόμνημα, «εξέφρασε τη λύπη του που έπεσε στην ύπουλη αυτή παγίδα και δήλωσε ότι ήταν έτοιμος να πολεμήσει εναντίον του γιου του Υψηλάντη [Αλέξανδρου Υψηλάντη] και να τον διώξει από το Βουκουρέστι, αρκεί να του έδινε τη στήριξή του το Υψηλό Κράτος».³⁴ Ο μουχαφίζης του Γιούργεβου, ωστόσο, εκφράζει αμφιβολίες για τον σκοπό του αγγελιοφόρου του Βλαδιμηρέσκου, ο οποίος θα μπορούσε να έχει σταλεί για να κατασκοπεύσει την άμυνα του φρουρίου του. Αναφέρει επίσης ότι έλαβε την πρωτοβουλία να απαντήσει στον Βλαδιμηρέσκου, μέσω των Κωνσταντίνου Νέγρη και Στέφανου Βογορίδη, παρακινώντας τον πρώτα να ξεκινήσει να πολεμά

32. Ο Φωτεινός, *Οι άθλοι*, 115-116, εξηγεί πώς ο Βλαδιμηρέσκου κατέφυγε «να αλληλογράφη μυστικῶς μετὰ τῶν ἐν τοῖς περίξ φρουρίοις Τούρκων». Σύμφωνα και με τον Φιλήμονα, *Δοκίμιον ιστορικόν*, Β', 124, «ἐγγνώσθη προχωρήσας καὶ εἰς ἀνταποκρίσεις μετὰ τῶν Τούρκων τῶν παριστρίων φρουρίων».

33. Βλ. παρακάτω, σελ. 147, σημ. 78. Πρβλ. και την αναφορά-διαμαρτυρία (*arz-i mahzar*) εκ μέρους «τοῦ λαοῦ», που δημοσιεύουν επίσης ο Φωτεινός, *Οι άθλοι*, 68-71 και ο Φιλήμων, *Δοκίμιον ιστορικόν*, Β', 306-308, μεταφρασμένη από τα ρουμανικά, και όπου κατηγορούνται ως άρπαγες οι Έλληνες και ντόπιοι ηγεμόνες, καθώς και ο μητροπολίτης Διονύσιος Λούπου.

34. Βλ. παρακάτω, σελ. 147, σημ. 79.

«με απόλυτη εχθρότητα» εναντίον του Υψηλάντη και στη συνέχεια να στείλει επίσημο αίτημα ζητώντας συγχώρεση για τα εγκλήματά του: «Εφόσον συμβούν αυτά, θα αποδειχθεί ότι έχει αλλάξει συμπεριφορά και θα του δώσει συγχώρεση το Υψηλό Κράτος, λόγω μεταμέλειας για τα προηγούμενα κρίματά του και χάρη στη λαϊκή επιβεβαίωση ότι διάκειται εχθρικά προς τον γιο του Υψηλάντη [Αλέξανδρο Υψηλάντη]». Σε κάθε περίπτωση, ο Ισμαήλ Χακκή Πασάς διαβεβαιώνει την Κωνσταντινούπολη ότι δεν έχει δείξει επιείκεια προς το παρόν, ώσπου να διαπιστώσει την εγκυρότητα των ισχυρισμών του Βλαδιμηρέσκου.

Το υπόμνημα του μουχαφίζη του Γιούργεβου διαβάστηκε στο Αυτοκρατορικό Συμβούλιο στην Κωνσταντινούπολη. Αφού ενημερώθηκε σχετικά από τον Χατζή Σαλίχ Πασά, αναπληρωτή μεγάλο βεζίρη, ο σουλτάνος Μαχμούτ Β΄ σημείωσε στην κεφαλίδα του υπομνήματος ότι η πρόθεση του Βλαδιμηρέσκου να αλλάξει στρατόπεδο ήταν «ακόμη ένα τέχνασμα των απίστων» και «δεν θα πρέπει να μας απασχολήσει». Πράγματι, ενόψει της άφιξης του οθωμανικού εκστρατευτικού σώματος και προφανώς λαμβάνοντας μη ικανοποιητικά μηνύματα από τους πασάδες του Δούναβη, στις 30 Μαρτίου/12 Απριλίου 1821 ο Βλαδιμηρέσκου αποχώρησε από το Βουκουρέστι, συναντήθηκε με τους Αλέξανδρο Υψηλάντη και Γεωργάκη Ολύμπιο στην Κολεντίνα, «έπιδεικνυόμενος μεταμέλειαν πλήρη επί τοις προηγούμενοις», και «έδέχθη πίστεως ὄρκον ὑπὲρ τῆς κοινῆς ἐλευθερίας».³⁵ Όμως, στις 1/13 Απριλίου 1821 ο Υψηλάντης εγκατέλειψε τα περίχωρα του Βουκουρεστίου, όπου στη συνέχεια εισήλθαν οι Οθωμανοί στρατιώτες, για να καταλήξει στο Τυργοβίστι (σημ. Târgoviște).³⁶

Νεότερο υπόμνημα του Ισμαήλ Χακκή Πασά του Γιούργεβου που δημοσιεύεται εδώ (αρ.22), με ημερομηνία 16/28 Απριλίου 1821, είναι αποκαλυπτικό για τις διαπραγματεύσεις τόσο του Βλαδιμηρέσκου όσο και του Σάββα Φωκιανού, ακόμη ενός πρωταγωνιστή των γεγονότων στη Βλαχία, με τους Οθωμανούς φρουράρχους.³⁷ Σε συνέχεια της κατηγορηματικής απάντησης του σουλτάνου στο προη-

35. Φιλήμων, *Δοκίμιον ιστορικόν*, Β', 133· *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, ΙΒ', 47.

36. Την προηγούμενη ο Μιχαήλ Σούτσος αποχώρησε από το Ιάσιο, «τοιαύτην βλέπων τὴν μεταβολὴν τῶν πραγμάτων», δηλαδή την καταδίκη από πλευράς τσάρου και την απάντηση του Καποδίστρια, για να καταφύγει στη Ρωσία. Βλ. Φιλήμων, *Δοκίμιον ιστορικόν*, Β', 130.

37. Ο Σάββας Φωκιανός από την Πάτμο είχε αναδειχθεί σε μπίνιμπαση στον ρωσοοθωμανικό πόλεμο του 1806-1812 και έφερε πάντοτε στη στολή του ένα «σημείον» του γενιταρικού ορτά (λόχου) στον οποίο είχε εγγραφεί. Επίσης, είχε υπηρετήσει ως αρχηγός της φρουράς του βοεβόδα της Μολδαβίας Σκαρλάτου Καλλιμάχη και μετά την παύση του τελευταίου, το 1819, διέμενε στο Βουκουρέστι «μεγαλοπρεπώς». Για το πολεμικό σχέδιο που είχε υποβάλει ως Φιλικός στον Αλέξανδρο Υψηλάντη στις 23 Σεπτεμβρίου/5 Οκτωβρίου 1820 βλ. Φιλήμων, *Δοκίμιον ιστορικόν*, Α', 77-81 και 94.

γούμενο υπόμνημα, φανερώνει ότι οι διαπραγματεύσεις με τον Βλαδιμηρέσκου είχαν λήξει: ο «ληστής Τουντόρ» είχε στρατοπεδεύσει με περίπου 2.000 άνδρες στη Μονή Κοτροσανίου, λίγο έξω από το Βουκουρέστι, παραμένοντας «διστακτικός και αναποφάσιτος, σαν να προσέχει για κάτι». Στο προσκήνιο όμως εμφανίστηκε ένας νέος πρόθυμος για διαπραγματεύσεις, ο Σάββας Φωκιανός. Όταν κήρυξε την Επανάσταση στο Ιάσιο ο Αλέξανδρος Υψηλάντης, αυτός, Φιλικός των, είχε αναλάβει «πολιτάρχης» στο Βουκουρέστι, επιφορτισμένος με την ασφάλεια της πόλης. Με την είσοδο του Βλαδιμηρέσκου στο Βουκουρέστι, συμβιβάστηκε αναγκαστικά μαζί του. Στις 25 Μαρτίου/6 Απριλίου 1821, όταν έφτασε ο Υψηλάντης στην Κολεντίνα, στα περίχωρα της πόλης, ο Φωκιανός τον συνάντησε.³⁸ Θεωρείται ότι έστω συγκαλυμμένα διαχώρισε τη θέση του από το κίνημά του, αλληλογραφώντας με τον βοεβόδα Σκαρλάτο Καλλιμάχη, στην αυλή του οποίου εξάλλου είχε υπηρετήσει.³⁹ Την ίδια στιγμή, όπως τεκμηριώνεται σαφώς από το υπόμνημα που δημοσιεύεται εδώ, είχε έρθει ήδη σε μυστικές επαφές με τον Σεγίτ Ισμαήλ Χακκή Πασά,⁴⁰ «ζητώντας να του δοθεί μια ευκαιρία να δείξει ότι συντάσσεται με το Υψηλό Κράτος παρέχοντας τις πιστές του υπηρεσίες». «Τον ενθάρρυνα να παραμείνει πιστός και τον διαβεβαίωσα ότι θα γλίτωνε αν αποδείκνυε τη νομιμοφροσύνη του απαλλάσσοντας το Βουκουρέστι από τον Τουντόρ [Βλαδιμηρέσκου], δολοφονώντας τον ή εξορίζοντάς τον. Υποσχέθηκε ότι θα το φροντίσει μόλις έρθει η κατάλληλη στιγμή». Σύμφωνα με τον Φιλήμονα, «τὸν Σάββαν μᾶλλον ὡς Ἕλληνα, ἢ τὸν Βλαδιμηρέσκον ὡς Βλάχον, ἐνοχοποιεῖ ἢ ὑπὲρ τῶν Τούρκων ἑτεροφροσύνη. Εἰς τὸ αὐτὸ μὲν ἔτεινον σημεῖον ἀμφοτέροι κατὰ τοῦ Ὑψηλάντου, ἀλλ' ἰδίᾳ διηροῦντο ἀντικατασκοπευόμενοι πρὸς ἀλλήλους καὶ θηρεύοντες, ὁ μὲν Βλαδιμηρέσκος τὴν στρατιωτικὴν ἐξασθένησιν καὶ τὴν πρὸς τοὺς Τούρκους ἐνοχοποίησιν τοῦ Σάββα ἐπὶ Ὑψηλαντισμῶ,

38. Φωτεινός, *Οι ἄθλοι*, 123· Φιλήμων, *Δοκίμιον ιστορικόν*, Β', 123-124.

39. Φιλήμων, *Δοκίμιον ιστορικόν*, Β', 124-125. Βλ. καὶ *Ιστορία του Ἑλληνικοῦ ἔθνους*, ΙΒ', 29. Ἦδη στις 13/25 Ἰανουαρίου 1821 ὁ Λασσάνης ἔγραφε στὸν Ὑψηλάντη ὅτι ὁ Φωκιανός φαινόταν «ὀλίγον νωθρός», εκτιμώντας ὅτι δὲν προτίθεται νὰ ξεσηκωθεί ἀν δὲν «διοργανισθῶσι» τὰ πράγματα: «Χωρὶς κανόνια, μπαρούτι καὶ ἄσπρα δὲν κινεῖται». Φιλήμων, *Δοκίμιον ιστορικόν*, Β', 93. Σύμφωνα με τὸν Φιλήμονα, *Δοκίμιον ιστορικόν*, Β', 125, «ὡς συνεφώνει εὐκόλως μετὰ τῶν Βλάχων κατὰ τοῦ Ὑψηλάντου, οὕτως ἄρκοδότει ἀδιαφόρως ὑπὲρ τῆς πατρίδος κατὰ τῶν Τούρκων. Κυρίως δέ, μαγευτικώτεροι τοῦ πρὸς τὴν πατρίδα καθήκοντος ἐγένοντο ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ οἱ περιπαθεῖς λόγοι τοῦ Καλλιμάχου: “Τὴν ζωὴν μου εἰς σὲ θέλω χρεωστῆ, τέκνον μου Σάββα, ἐὰν μὲ ἀκούσης καὶ φανῆς πιστὸς εἰς τὸ Δεβλέτι”».

40. Σύμφωνα με τὸν Φωτεινός, *Οι ἄθλοι*, 150, «ἤρχισεν ἐν τῷ μεταξὺ ν' ἀνταποκρίνηται καὶ αὐτὸς μυστικῶς μετὰ τῶν Τούρκων».